

Michał Tkaczyk¹, mgr

Małgorzata Paczyńska-Jędrycka², dr

1 – Zakład Poprawczy w Poznaniu

ul. Wagrowska 9

61-372 Poznań

e-mail: tkaczyk@poznan.zp.gov.pl

tel. 504-063-255

2 – Uniwersytet Szczeciński, Wydział Kultury Fizycznej i Promocji Zdrowia

al. Piastów 40b, budynek 6

71-065 Szczecin

e-mail: malgorzata.paczynska-jedrycka@usz.edu.pl

tel. 661-919-162

Pedagogika kultury fizycznej w pracy resocjalizacyjnej poznańskiego zakładu poprawczego

Streszczenie

Niniejszy artykuł stanowi studium teoretyczno-empiryczne w odniesieniu do aspektu pedagogiki kultury fizycznej w resocjalizacji zakładów poprawczych. W pracy wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem techniki obserwacji. Badania zostały przeprowadzone w Zakładzie Poprawczym w Poznaniu. Artykuł pokazuje możliwości wykorzystania kultury fizycznej w pracy wychowawczej zakładów poprawczych, z uwzględnieniem pobytu w szkole i w internacie. Autorzy zwracają uwagę na wszelkie ograniczenia związane z planowaniem i prowadzeniem zajęć sportowo-rekreacyjnych w tym środowisku. Nie mniej jednak kultura fizyczna stanowi nieodłączny element wychowania i winna być wykorzystywana w procesie readaptacji społecznej jednostki.

Wstęp

Pedagogika kultury fizycznej odgrywa istotną rolę w procesie resocjalizacji, niezależnie od tego czy dotyczy ona zakładu poprawczego, czy karnego. Według słownika języka polskiego pedagogiką nazywana jest „wiedza teoretyczna i praktyczna dotycząca wychowania i nauczania”¹, jak również „świadoma i celowa działalność wychowawcza”.

¹ M. Szymczak, *Słownik języka polskiego, tom drugi L-P*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1988, s. 626.

Czym zatem jest pedagogika kultury fizycznej? Odnosząc się do powyższych definicji, można stwierdzić, że jest to szeroko rozumiana działalność wychowawcza odnosząca się do wartości, które niesie za sobą kultura fizyczna i jej składowe: wychowanie fizyczne, sport i rehabilitacja². Oprócz nauczania poszczególnych czynności ruchowych i ich doskonalenia, przekazywane są także określone wartości. Jak podkreśla Wiesław Siwiński „przedmiotem badań pedagogiki kultury fizycznej obok dydaktyki są: wychowanie fizyczne przez sport i do sportu, uwarunkowania psychofizyczne procesów pedagogicznych w sporcie, rekreacji ruchowej i rehabilitacji”³. Wychowywanie jednostki w duchu kultury fizycznej ma na celu z jednej strony wzbogacić ją wewnątrz o przekazywane wartości, z drugiej zaś pokazać różnorodne aspekty jej wykorzystania w codziennym życiu. Dlatego też kultura fizyczna stanowi częste narzędzie, które wykorzystywane jest w procesie resocjalizacji. Istotne jednak jest jej ujęcie holistyczne, w którym Wiesław Osiński podkreśla trzy sfery oddziaływań, mianowicie: sferę szeroko rozumianej świadomości względem siebie i społeczeństwa w zakresie dbałości o swój organizm. Sfera druga dotyczy konkretnych zachowań człowieka, które przyczyniają się do zwiększenia wydolności organizmu i jego zdolności motorycznych, a tym samym wpływają pozytywnie na zdrowie człowieka. Sfera trzecia z kolei dotyczy infrastruktury sportowej, a także instytucji krzewiących kulturę fizyczną⁴. Zgodnie z przyjętą koncepcją, warto zwrócić uwagę, iż kultura fizyczna jest procesem złożonym. Z jednej strony obejmuje one klasyczny proces wychowania fizycznego, z którym wychowanek spotka się w szkole, a z drugiej obejmuje również zagadnienia związane z szeroko rozumianym sportem – i wyczynowym i tym „dla wszystkich”. Każda z tych form oddziaływania niesie za sobą określone wartości, które wychowanek winni nabyć przez czynny w nich udział. Kreowanie nowych postaw, kształtowanie osobowości i odpowiednich nawyków ruchowych wyznaczają konkretne zadania dla kultury fizycznej⁵.

Material i metoda

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie roli pedagogiki kultury fizycznej w procesie resocjalizacji. W pracy posłużono się metodą sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem techniki obserwacji⁶. Badaniami objęto Zakład Poprawczy w Poznaniu. Obserwacja

2 Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie, Dz. U. 2010 nr 127 poz. 857.

3 W. Siwiński, *Pedagogika kultury fizycznej w zarysie*, AWF Poznań, 2000, s. 9.

4 W. Osiński, *Teoria wychowania fizycznego*, AWF Poznań, 2011, s. 65.

5 M. Paczyńska-Jędrycka, *Wychowanie do aktywności fizycznej, jako jedna z funkcji zakładu poprawczego*, w: *Wybrane zagadnienia profilaktyki, resocjalizacji i readaptacji społecznej w kontekście >>pedagogiki nadziei<<*, red. nauk. S. Dec, P. Frąckowiak, M. Szykut, Wielkopolska Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna, Środa Wielkopolska 2013, s. 275.

6 W. Siwiński, *Empiryczne badania społeczne w dziedzinie turystyki i rekreacji*, PSNARiT Poznań 2006, s. 45-50.

dotyczyła zarówno działalności Zakładu, jak i zachowań wychowanków.

Zakład poprawczy a wychowanie w duchu kultury fizycznej

Spójność i komplementarność oddziaływań poszczególnych działów zakładu poprawczego bądź schroniska dla nieletnich powinna być immanentną cechą tych placówek gwarantującą wielotorowość pracy resocjalizacyjnej. Wzajemne uzupełnianie się pracowników pedagogicznych w różnych aspektach pracy wychowawczej w oparciu o wspólnie wypracowaną strategię i określenie celów umożliwia skuteczniejsze ich osiągnięcie. Dotyczy to również aktywności sportowo–rekreacyjnej postrzeganej od zawsze jako jednego z najskuteczniejszych narzędzi pracy z wychowankami zakładów i schronisk, o czym w swoich pracach pisali m.in. Czesław Czapów⁷, Włodzimierz Brzeziński⁸, Krzysztof Sas-Nowosielski⁹, Elena Karpuszenko i Arkadiusz Marzec¹⁰. W powszechnej świadomości funkcjonuje często stereotypowy obraz tego typu zajęć ograniczony do tenisa stołowego, piłki nożnej czy siłowni. Oczywiście wszystkie stare i sprawdzone dyscypliny sportowe oraz formy rekreacji ruchowej są nadal z powodzeniem wykorzystywane jednak z zastrzeżeniem, że to co było atrakcyjne jeszcze 15 – 20 lat temu, nie musi w równym stopniu intrygować dzisiejszą młodzież. Dla porównania nie tak dawno potrzeby wrażliwości muzycznej nieletnich zaspokajała gitara akustyczna i śpiew. Dzisiaj tę sferę w dużym stopniu zagospodarowuje odtwarzacz mp3 z nagranyymi bitami oraz kartka do zapisywania rymów. Wprowadzanie nowych form zajęć ruchowych jest więc również niezbędnym uzupełnieniem i urozmaiceniem tego co jest od lat realizowane, a jednocześnie uatrakcyjniam dotychczasowe zajęcia¹¹.

Jednym z głównych zadań sportu i rekreacji ruchowej jest trwale wpisanie w świadomość człowieka potrzeby aktywności fizycznej jako stałego elementu codziennej animacji czasu wolnego określanego potocznie jako „głód ruchu”¹². Oferta zajęć ruchowych dla wychowanków zakładów i schronisk, aby była atrakcyjna, musi również uwzględniać

7 C. Czapów, *Rewalidacja w wychowaniu resocjalizującym*, w: *Pedagogika rewalidacyjna*, red. A. Hulk, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1977.

8 W. Brzeziński, *Wychowanie fizyczne specjalne. Część I. Resocjalizacja*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1990.

9 K. Sas-Nowosielski, *O możliwościach wykorzystania kultury fizycznej w resocjalizacji nieletnich*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2002.

10 E. Karpuszenko, A. Marzec, *Sport w resocjalizacji nieletnich*, Akademia im. Jana Długosza, Częstochowa 2008.

11 M. Paczyńska-Jędrycka, P. Frąckowiak, W. Łubkowska, *Leisure Time animation in the context of rehabilitation of juveniles in youth detention centres/correctional facilities*, „Central European Journal of Sport Sciences and Medicine”, 2014; nr 8 (4), s. 115-122.

12 W. Osiński, *op.cit.*, s. 254.

nowe dyscypliny oraz ewoluować zgodnie ze zmieniającymi się trendami i wiedzą naukową. Od lat trudno szukać rewolucyjnych innowacji w podejściu do resocjalizacji. Wydaje się jednak, że poszczególne składowe wpływające na skuteczność tego procesu, a do nich z pewnością należy aktywność fizyczna, mogą i powinny być na bieżąco odświeżane i uzupełniane. Daje to gwarancję, że mocno ograniczona ze swej natury rzeczywistość placówek dla nieletnich nie będzie równocześnie hermetyczna i oderwana od coraz szybciej zmieniających się realiów poza nimi. Niewątpliwie olbrzymim wyzwaniem jest dynamiczny rozwój największej obecnie konkurencji dla ruchu, a mianowicie szeroko rozumianych mediów. Alternatywa dostępnej „od zaraz” rozrywki z padem w rękę niestety obecnie często wygrywa z wymagającą m.in. wewnętrznej samodyscypliny aktywnością fizyczną. Warto tutaj zaznaczyć, że pośród wielu cennych aspektów wynikających z uprawiania sportu i rekreacyjnych form ruchu, pod względem wychowawczym niewątpliwie na czoło wysuwa się właśnie kształtowanie samodyscypliny, konieczność przezwycięzania własnych ograniczeń oraz motywacja do podejmowania wysiłku (w efekcie również tego pozasportowego, „życiowego” wysiłku)¹³. Tych walorów na próżno szukać w jakiegokolwiek formie rozrywki przed ekranem telewizora czy komputera. Brak tak bardzo kuszącej medialnej alternatywy kiedyś, powodował, że łatwiej było „ruszyć z miejsca” młodzież i sportowo zagospodarować jej czas wolny. Problem ten jest obserwowany również w placówkach dla nieletnich. Tym bardziej ważne wydaje się szukanie wciąż nowych, atrakcyjnych form ruchu mogących skutecznie konkurować z kolejną, ulepszoną wersją gry „FIFA”.

Plan pracy zakładu każdorazowo uwzględnia zajęcia i imprezy o charakterze sportowym i rekreacyjnym. Opierają się one przede wszystkim na wykorzystaniu potencjałów pracowników i pod tym względem są inicjatywami wyraźnie oddolnymi. Budowanie oferty na kanwie osobistych zainteresowań wychowawców daje szansę na to, że zajęcia będą realizowane w dłuższej perspektywie. Autentyzm wynikający z osobistego zamiłowania i zaangażowania wychowawcy w określoną aktywność, daje większą szansę na zacieranie granicy podziału tak często blokującej możliwości internalizacji zachowań i postaw u nieletnich. Dla pedagoga jest to również nieocenione narzędzie diagnostyczne demaskujące cały wachlarz naturalnych zachowań wychowanków oraz odsłaniające nieformalne struktury w grupie¹⁴. Niezmiennie znakomitym narzędziem do tego pozostaje

13 P. Błajet, *Pedagogika sportu*, w: *Pedagogika. Tom 3. Subdyscypliny wiedzy pedagogicznej*, red. nauk. B. Śliwierski, Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2006, s. 343.

wspólny mecz w piłkę nożną czy siatkówkę. Wydaje się jednak, że wraz z rozwojem konkurencyjnych, statycznych form zabawy i rozrywki medialnej, zachodzi konieczność poszukiwania nowych, a czasami po prostu unowocześnionych form ruchowych dających powiew świeżości, a z punktu widzenia wychowanków, poczucie pozostawania w nurcie najnowszych trendów.

Młodzież w zakładach poprawczych i schroniskach wywodząca się tak często z ubogich środowisk, wydaje się szczególnie podatna na dowartościowanie czynnym udziałem w nowatorskiej czy nietuzinkowej ofercie. Zamiast tenisa stołowego badminton lub speedminton, dla urozmaicenia powszechnej „halówki” - futbol amerykański lub rugby, w miejsce ćwiczeń na prowizorycznym drążku lub w siłowni - cross trening z użyciem taśm TRX, a jako uzupełnienie zajęć wytrzymałościowych – trening na ergometrze wiosłarskim, maszynie eliptycznej czy indoor cycling.

Kadra w poznańskim Zakładzie urozmaica ofertę zajęć ruchowych m. in. o takie mniej znane, bądź stosunkowo nowe formy aktywności. Atrakcyjność wszystkich „innych”, zajęć przynajmniej na początku wynika często jedynie z ciekawości, chęci spróbowania czegoś nowego, a czasami wręcz tylko z pragnienia wypróbowania nieznanego dotąd sprzętu np. masywnej, ale lekkiej rakiety do speedmintona. To oczywiście nie wystarczy na trwałe zainteresowanie daną dyscypliną, ale może stać się dobrym początkiem do dalszej pracy wychowawczej w oparciu o sport.

Wychowanie fizyczne w warunkach zakładów dla nieletnich

Szkoły w zakładach i schroniskach dla nieletnich działają na podstawie przepisów oświatowych dla szkoły ogólnodostępnych i jako takie realizują podstawę programową identyczną ze swoimi odpowiednikami ze środowiska otwartego¹⁵⁻¹⁶. Lekcje wychowania fizycznego nie są tutaj wyjątkiem. Organizacyjna różnica dotyczy jedynie ilości godzin dla szkoły zawodowej, która w tych placówkach realizuje program w skumulowanym czasie dwóch lat. Jest to możliwe ze względu na pracę szkół również w soboty, co pozwala zrealizować liczbę godzin wymaganych podstawą programową. Dlatego też zajęcia wychowania fizycznego w szkole zawodowej podobnie jak w gimnazjum i szkole podstawowej są również w wymiarze 4 godzin tygodniowo¹⁷. Formuła kształcenia

14 A. Szcówka, *Zachowania dewiacyjne uczniów a możliwości diagnostyczno-terapeutyczne nauczyciela wychowania fizycznego*, w: *Wychowanie fizyczne w dobie reformy edukacji*, red. W. Osiński, J. Pośpiech, A. Szcówka, alfa 2, Wrocław 1999, s. 125.

15 Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich, Dz. U. z 2014 r. poz. 382, z 2015 r. poz. 1418, 1707.

16 Ustawa o systemie oświaty, Dz. U. z 2015 r. poz. 2156, z 2016 r. poz. 35, 64, 195, 668.

17 Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych, Dz. U. 2012 poz. 204.

oparta o przepisy oświatowe nie uwzględniające w większości specyficznych uwarunkowań edukacyjnych dla nieletnich jest sporym wyzwaniem. Utrudnienia wynikają z obserwowanych i powtarzalnych prawidłowości charakteryzujących profil „standardowego” ucznia zakładów dla nieletnich. Oto najważniejsze z nich :

- Średnia opóźnienia szkolnego oscyluje w granicach 2-3 lat.
W zdecydowanej mniejszości pozostają uczniowie, których edukacja przebiegała bez powtarzania nauki
- Przeszłość szkolną wielu nieletnich cechuje wysoka migracja edukacyjna tj. kilkukrotne zmiany szkół na przestrzeni jednego etapu edukacyjnego. Powiązane jest to najczęściej ze zmianą placówek opiekuńczych, wychowawczych, czy w końcu migracji w obrębie jednostek resocjalizacyjnych Ministra Sprawiedliwości
- zdecydowana większość nieletnich nie postrzegała dotychczasowej oferty edukacyjnej w kategoriach wartości. Najczęściej nie miała pozytywnych wzorców z najbliższego środowiska oraz zewnętrznej presji w budowaniu motywacji do nauki. Choć jednoznacznie świadome i pozytywne nastawienie nie jest powszechne również u młodzieży bez cech niedostosowania, to jednak w większości z nich, pod wpływem rodziców czy też ze względu na presję otoczenia (nauczycieli, rówieśników, rynku pracy itd.), dokonuje się w większym lub mniejszym stopniu proces internalizacji wartości edukacyjnych bezpośrednio wpływający na zwiększenie szans zdobycia wykształcenia.
- W systemie edukacji powszechnej nie potrafiono znaleźć dla uczniów niedostosowanych społecznie skutecznej formuły kształcenia dającej im szansę powodzenia. Potwierdza to jak bardzo destrukcyjnym na losy tych uczniów był brak uzupełniania się oddziaływań wychowawczych szkoły ze środowiskiem rodzinnym. Indolencja i błędy zaniechania jednego z tych dwóch ogniw (niestety grzechy zaniechania nie tak rzadko leżą również po stronie szkół) powodowały drastyczne obniżenie szans na powodzenie edukacyjne¹⁸.
- Ściśle powiązaną cechą wynikającą z dotychczasowych doświadczeń szkolnych jest głęboka niechęć i negatywizm wobec nauki szkolnej jako takiej. Przymusowe

18 A. Szecówka, *Resocjalizacja tom 1*, w: *Resocjalizacja w ujęciu pedagogicznym, Kształcenie resocjalizujące*, red. B. Urban, J. M. Stanik, Pedagogium Wyższa Szkoła Pedagogiki Resocjalizacyjnej, Wydawnictwa Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 261-262.

umieszczenie w zakładzie lub schronisku i "posadzenie" w nielubianej ławce szkolnej potęguje jeszcze to nastawienie. Lekcje wf, pomimo dużo mniej „sztywnej” formuły nie są tutaj wyjątkiem.

- Większość uczniów w zakładach dla nieletnich charakteryzuje inteligencja niższa od przeciętnej¹⁹. W zestawieniu ze wspomnianym powyżej, powszechnym opóźnieniem skutkuje to wyraźnym ograniczeniem możliwości kształcenia opartym o powszechnie stosowane programy nauczania.

System edukacji powszechnej co najmniej raz (najczęściej jednak wielokrotnie) wypchnął późniejszych bywalców placówek resocjalizacyjnych poza nawias. Nie mieszczą się w systemie szkolnym w środowisku otwartym, wychowankowie zostają ponownie wtłoczeni, tym razem przymusowo, w ten sam system i tę samą strukturę, w której pierwotnie nie potrafili lub nie chcieli funkcjonować. Dlatego też tak ważnym jest poszukiwanie takich form i metod nauczania, które w niedostosowanej rzeczywistości formalno-prawnej, będą dawały szansę dotrzeć do systemu wartości tak wyselekcjonowanej młodzieży.

Mądre stosowanie głównych założeń ortodydaktycznego nauczania, w którym wyraźnie inaczej rozkładają się główne akcenty edukacji nieletnich nadając prymat wychowaniu, daje szansę na marginalizację destruktywnego wpływu dotychczasowych doświadczeń szkolnych. W przypadku zajęć wychowania fizycznego obok profesjonalizmu i zaangażowania nauczyciela rodzaj oferty jest jednym z kluczowych elementów. Zgodnie z zapisami *Ustawy o systemie oświaty*²⁰ wszystkie szkoły o uprawnieniach szkół publicznych są zobowiązane do takiej organizacji kształcenia, które umożliwi realizację podstawy programowej. Kłopoty „utrzymania się” w ryzach narzuconych obowiązkiem realizacji podstawy dotyczą powszechnie szkolnictwo ze środowiska otwartego. Niestety najłatwiejszym sposobem weryfikacji wywiązywania się z tego obowiązku jest liczbowe zestawienie wymaganej i zrealizowanej ilości godzin. Najczęściej jednak nie przekłada się to na rzeczywistą wiedzę i umiejętności uczniów. W przypadku szkół dla nieletnich elastyczność podejścia do realizacji założonych celów, w tym celów określonych podstawą programową musi być bardzo duża. Ścisłe podporządkowanie zajęć dydaktycznych założeniom podstawy programowej (tzw. dydaktyzm) byłoby fikcją i w żadnym stopniu nie uwzględniałoby rzeczywistych możliwości jej realizacji. Opóźnienie edukacyjne oraz nakładająca się na to migracja szkolna sprawiają, że o rzeczywistej realizacji pełnych założeń programowych nie może być mowy. Kompensacja braków i równoległe realizowanie programu z danego poziomu jest niezmiernie

¹⁹ *Ibidem*, s. 254-255.

²⁰ Ustawa o systemie oświaty, *op.cit.*

trudne, a czasami wręcz niemożliwe. W przypadku zajęć wychowania fizycznego nadrobienie zaniedbanych bądź w ogóle nienauczanych umiejętności ruchowych w przeszłości, blokuje możliwość realizacji bardziej zaawansowanych ćwiczeń. W praktyce zestawienie w jednej grupie uczniów posiadających podstawowe umiejętności techniki np. z piłki koszykowej pozwalające na wprowadzanie, zgodnie z podstawą elementów taktyki, z uczniami niepotrafiącymi dwutaktu czy nawet kozłowania, powoduje realne utrudnienie w racjonalnym doborze treści i metod nauczania. Przerwy w edukacji nieletnich w trakcie roku szkolnego spowodowane chociażby przepustkami (pomimo tego, że wyjazdy organizowane są najczęściej w weekendy, to sobota jest w zakładach i schroniskach zwykłym dniem szkolnym), niepowrotami z przepustek i urlopów, zaburzają często realizację założeń dydaktycznych z uwzględnieniem ich kontynuacji na bazie wypracowanych wcześniej umiejętności. Oddział szkolny w zakładzie typu półotwartego może liczyć do 10 uczniów²¹. Jak pokazują statystyki wewnętrzne Departamentu Spraw Rodzinnych Nieletnich Ministerstwa Sprawiedliwości, w ostatnich latach wyraźnie jednak spada liczba nieletnich w placówkach prowadzonych przez Ministra Sprawiedliwości²². Dodatkowo uwzględniając wspomniane powyżej przyczyny fluktuacji wychowanków w trakcie pobytu w zakładzie/schronisku, w praktyce często mamy do czynienia z grupą 3-5 uczniów (w zakładach o wzmożonym nadzorze wychowawczym maksymalna liczba jaką może liczyć oddział to 4 uczniów). Tak kameralne warunki niosą ze sobą niewątpliwie szansę większej indywidualizacji nauczania. W przypadku zajęć wychowania fizycznego są jednak dość często okolicznością ograniczającą część najwartościowszych elementów takich jak choćby współzawodnictwo w grach zespołowych, których atrakcyjność w przypadku tak mało licznych grup wyraźnie spada. W kameralnych klasach na znaczeniu zyskują dyscypliny indywidualne oraz sporty dwuosobowe. W Zakładzie Poprawczym w Poznaniu na zajęciach wychowania fizycznego wprowadza się więc takie formy ruchu jako alternatywę i uzupełnienie dla gier zespołowych, z powodzeniem uprawianych podczas zajęć w grupach internatowych (w internacie najczęściej mamy do czynienia z większą elastycznością oraz możliwością wspólnej organizacji zajęć). Wśród dyscyplin z powodzeniem wprowadzanych na zajęciach wychowania fizycznego są m.in.:

21 Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich, Dz. U. 2001 nr 124 poz. 1359 ze zm.

22 Statystyki wewnętrzne Departamentu Spraw Rodzinnych i Nieletnich Ministerstwa Sprawiedliwości

- Badminton ta nieskomplikowana jeśli chodzi o zasady i technikę gra, znana często niestety tylko ze swej rekreacyjnej, „plażowej” wersji (zwanej *kometką*), jest dyscypliną wszechstronną, kształtującą w sposób harmonijny wiele cech motorycznych i wprowadzającą zdrowe współzawodnictwo. Podzielenie nawet małej sali gimnastycznej na trzy równe boiska nie jest czasochłonne, a sprzęt niekosztowny i powszechnie dostępny. Wychowankowie, początkowo sceptycznie podchodzący do takiej „miękkiej” dyscypliny, bardzo szybko docenili jej walory i chętnie biorą czynny udział w takich zajęciach.²³
- Speedminton – stosunkowo młoda dyscyplina zwana również speed badmintonem. Ze względu na brak siatki i specjalnie przygotowanego boiska jest bardzo uniwersalną grą, w którą można grać zarówno w sali gimnastycznej, jak i w dowolnym miejscu na powietrzu. Bardzo proste, zasady gry, a przy tym duża dynamika i możliwość użycia dużej siły uderzenia rakieta w lotkę powoduje, że jest to bardzo chętnie podejmowana aktywność przez wychowanków poznańskiego Zakładu. Gra jest wciąż stosunkowo mało znana. Powoduje to, że nie ma wyraźnych dysproporcji w umiejętnościach technicznych, tym samym znacznie wyrównują się szanse graczy dodając rywalizacji atrakcyjności.²⁴
- Boule – kulowa gra rekreacyjna, która jest z powodzeniem wykorzystywana jako alternatywa dla innych zajęć na świeżym powietrzu. Do gry nadaje się praktycznie każdy płaski teren o utwardzonej nawierzchni (w poznańskim zakładzie doskonale sprawdza się do tego trawiasta część „spacerniaka”). Pomimo małej intensywności, zasady gry stwarzają okazje do nieustannego, zdrowego współzawodnictwa, które w dużym stopniu angażuje pozytywne emocje uczestników. Jest to gra wymagająca precyzji i skupienia, a rozgrywana w zespołach uczy współdziałania i współodpowiedzialności. Są to nieocenione atrybuty, kształtujące pożądane postawy i dające możliwość diagnozy relacji pomiędzy nieletnimi²⁵.
- Trening z użyciem taśm TRX – jest ciekawą alternatywą dla treningu na siłowni. Od zawsze wyraźnie preferowany i uznawany przez nieletnich kult siły, kierował ich zainteresowanie na trening siłowy. W wielu zakładach są zorganizowane i z powodzeniem wykorzystywane siłownie. Niemniej jednak

23 A. Samborska, *Badminton – przepisy, technika i metodyka*: http://wychowaniefizyczne.pl/userfiles/_download/met_agabadmi.pdf, stan z dnia 28.09.2016 r.

24 <http://popolsku.nl/blog/2013/02/17/speedminton-spektakularny-wariant-badmintonu/> stan z dnia 28.09.2016 r.
25 Lipoński W., *Encyklopedia sportów świata*, Oficyna Wydawnicza Atena, Poznań 2001, s. 79.

wyposażenie ich w dobrej jakości, bezpieczny sprzęt do ćwiczeń jest kosztowne. Taśmy TRX to zestaw regulowanych pasów umożliwiający trening z ciężarem własnego ciała. Ćwiczyć z wykorzystaniem taśm można praktycznie wszędzie, zarówno w pomieszczeniu jak i na zewnątrz. Wystarczy jeden stabilny punkt do ich zawieszenia np. drabinki bądź futryna drzwi. Pochodzenie „treningu w zawieszeniu” wymyślonego przez amerykańskiego komandosa Randy Hetricka zdecydowanie dodaje mu atrakcyjności w oczach nieletnich²⁶.

- Trening crossfit – bardzo popularny w ostatnim czasie trening siłowo-wytrzymałościowy pozwalający na harmonijny rozwój wszystkich cech motorycznych. Duże możliwości w konstruowaniu układu ćwiczeń, nie wymagających specjalistycznego sprzętu (z powodzeniem można wykorzystać do nich również wspomniane powyżej taśmy TRX) sprawia, że jest to trening uniwersalny. Może być z powodzeniem stosowany zarówno dla grupy 10 uczniów jak i na zajęciach z kameralną, 2-3 osobową klasą. Z perspektywy realiów „zakładowego” wychowania fizycznego taka elastyczność jest niezwykle cenna. Intensywność tego typu wytrzymałościowych zajęć może stanowić alternatywę, dla gier zespołowych, trudnych do przeprowadzenia w mało licznych oddziałach²⁷

Na lekcjach wychowania fizycznego można z powodzeniem przełamywać negatywizm szkolny wśród nieletnich Założenia i struktura tych zajęć umożliwia łączenie utylitarnych elementów aktywności fizycznej z przyjemnością oraz otwiera szeroki wachlarz możliwości oddziaływania wychowawczego. Jako element szeroko pojmowanej kultury fizycznej, lekcje wychowania fizycznego pełnią nieocenioną rolę w kształtowaniu osobowości nieletnich wychowanków zakładów i schronisk.

Zajęcia sportowe w planie pracy internatu

Plan pracy Zakładu nie może się obejść bez uwzględnienia zajęć i inicjatyw o charakterze sportowo-rekreacyjnym realizowanych w internacie. Animacja czasu wolnego z wykorzystaniem aktywności fizycznej była zawsze szeroko stosowana²⁸ Wbrew pozorom

²⁶ http://wformie24.poradnikzdrowie.pl/zajecia-i-treningi/trx-co-jest-na-czym-polega-trening-z-tasmami-trx_42545.html, stan z dnia 28.09.2016 r.

²⁷ Ch. Pourcelot, (przekład Musiał Ł.), *100% Cross-Trening ćwiczenia, program treningowy, metodologia* (tytuł oryginału: *100% Cross-Trening-Guide des mouvements, planification, méthodologie*), Wydawnictwo JK, Łódź 2015, s. 22.

²⁸ P. Frąckowiak, S. Dec, *Założenia mikrosystemu resocjalizacji w zakładzie poprawczym. Casus Zakładu Poprawczego w Poznaniu*, w: *Wybrane zagadnienia profilaktyki, resocjalizacji i readaptacji społecznej w kontekście >>pedagogiki nadziei<<*, red. nauk. S. Dec, P. Frąckowiak, M. Szykut, WWSSE Środa Wielkopolska, 2013, s. 260-273.

obecna oferta w zakładach i schroniskach w niewielkim stopniu różni się od tego na czym opierano pracę 20 – 30 lat temu. W Zakładzie Poprawczym w Poznaniu, prymat niewątpliwie wiodą gry zespołowe z piłką nożną na czele. Dzisiejsze tendencje w podejściu do resocjalizacji postulują konieczność jak największego otwarcia i coraz szerszej współpracy ze środowiskiem lokalnym. Może to mieć również doskonałe przełożenie na coraz większe możliwości zdrowej rywalizacji sportowej z udziałem i przy współpracy tego środowiska. Wychowankowie Zakładu w Poznaniu, tworząc razem z wychowawcami drużynę piłki nożnej od kilku sezonów biorą udział w lokalnej lidze „Red-box” skupiającej różne zespoły z rejonu Poznania. Kontakt ze środowiskiem otwartym podczas meczów piłkarskich w widoczny sposób przekłada się na postępy w socjalizacji nieletnich. Coraz szersze poszukiwanie, przez placówki dla nieletnich, możliwości współpracy ze środowiskiem lokalnym, również w kwestii wspólnej organizacji imprez sportowych, ze względów formalno-organizacyjnych jak i z uwagi na potencjalne zagrożenia, jest jednak wyraźnie ograniczone. Od zawsze jednak praca wychowawcza w oparciu o aktywność fizyczną była wiodąca. Korzyści płynące z organizacji różnych form rekreacji ruchowej organizowanej poza placówką powodują, że jest to obszar bardzo szeroko i chętnie rozwijany. Wyjazdy na górskie obozy wędrownicze, spływy kajakowe, żeglarstwo czy narciarstwo były w ofercie zakładów dla nieletnich już 30-40 lat temu, a niewątpliwe walory wychowawcze turystyki i rekreacji nieletnich już wtedy podkreślano w opracowaniach naukowych²⁹. Wzrost diagnostyczny takich inicjatyw, dotyczący możliwości obserwacji relacji pomiędzy wychowankami w warunkach środowiska bez krat, był od zawsze bardzo doceniany. Niewątpliwie jednak, największym atutem pozostaje wspólne przeżywanie wysiłku i konieczność współpracy, a czasem nawet współodpowiedzialności ponoszonej razem przez wychowanka i wychowawcę. Zmiana, na co dzień bardziej sformalizowanej relacji, powoduje często całkowite zatarcie się granicy podziału na „my i oni”, będącej niekiedy trudną do przełamania barierą blokującą skuteczną pracę wychowawczą. Również ta sfera aktywności ewaluując uwzględnia nowe możliwości. Do nart „dołączyła” więc deska snowboardowa, a do wędrowek górskich dołożono kije do nordic walking oraz podstawy wspinaczki skałkowej. Obserwowana w Polsce swoista moda na bieganie i związany z tym wzrost ilości imprez biegowych organizowanych w naszym kraju przełożył się również na rozwój tej formy aktywności w poznańskim Zakładzie. Od kilku lat z powodzeniem łączy się tutaj propagowanie idei dawstwa szpiku kostnego oraz akcji wolontaryjnych pod szyldem powołanej „Drużyny Szpiku”³⁰

29 C. Czapów, S. Jedlewski, *Pedagogika Resocjalizacyjna*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1971, s. 391

z inicjatywami o charakterze sportowym, w tym z imprezami biegowymi. Uczestnictwo w Maratonie Poznańskim, w cyklu lokalnych półmaratonów, ale również maratonów górskich, na stałe zostało wpisane w kalendarz obowiązkowych imprez z udziałem nieletnich. Efekt wychowawczy związany z przełamywaniem przez wychowanków własnych ograniczeń, choćby przez ukończenie maratonu, jest nieoceniony. Tutaj znowu wraca problem szerokiego dostępu do bardzo dynamicznie rozwijającej się rozrywki medialnej. Podany w skompresowanej pigułce, duży ładunek bodźców charakteryzujący nowoczesne media czasami staje się niestety swoistym substytutem endorfin, których nieocenionym źródłem jest wysiłek fizyczny.

Podsumowanie i wnioski

Pedagogika kultury fizycznej stanowi część humanistycznych podstaw procesu resocjalizacji. Winna być ona dostrzegana zarówno przez dyrektorów poszczególnych placówek, jej pracowników i wychowanków, jak również twórców całego zinstytucjonalizowanego systemu. Kultura fizyczna z jednej strony jest środkiem dydaktycznym, z drugiej zaś narzędziem pozwalającym kształtować osobowość jednostki. Jej wdrażanie na poszczególnych etapach życia wychowanka zakładu poprawczego czy schroniska dla nieletnich jest niezmiernie istotne zarówno jeśli chodzi o rozwój człowieka, jak i szeroko rozumiany proces resocjalizacji.

Przeprowadzone badania pozwoliły na wyciągnięcie następujących wniosków:

1. Wychowanie w duchu kultury fizycznej niesie za sobą wartości wychowawcze, niezbędne w procesie resocjalizacji
2. Nauczyciel wychowania fizycznego winien być w pełni zaangażowany w wykonywanie swojej pracy i krzewienie kultury fizycznej wśród wychowanków zakładu poprawczego.
3. Ze względu na zmiany w środowisku sportowo-rekreacyjnym, warto urozmaicać programy tychże zajęć.
4. Planując zajęcia sportowo-rekreacyjne w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich należy wziąć pod uwagę wszelkie ograniczenia, takie jak np. brak motywacji wychowanków, brak odpowiednich wzorców, niechęć wobec zakładu/schroniska i szkoły, mała liczebność grup i brak odpowiednich umiejętności ruchowych.

Bibliografia

1. Błajet P., *Pedagogika sportu*, w: *Pedagogika. Tom 3. Subdyscypliny wiedzy pedagogicznej*, red. nauk. B. Śliwierski, Gdańskie Wydawnictwo Pedagogiczne, Gdańsk 2006, 337-366.
2. Brzeziński W., *Wychowanie fizyczne specjalne. Część I. Resocjalizacja*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin 1990.
3. Czapów C., *Rewalidacja w wychowaniu resocjalizującym*, w: *Pedagogika rewalidacyjna*, red. A. Hulk, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1977.
4. Czapów C., Jedlewski S., *Pedagogika Resocjalizacyjna*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1971.
5. Frąckowiak P., Dec S., *Założenia mikrosystemu resocjalizacji w zakładzie poprawczym. Casus Zakładu Poprawczego w Poznaniu*, w: *Wybrane zagadnienia profilaktyki, resocjalizacji i readaptacji społecznej w kontekście >>pedagogiki nadziei<<*”, red. nauk. S. Dec, P. Frąckowiak, M. Szykut, WWSSE Środa Wielkopolska, 2013, s. 260-273.
6. Karpuszenko E., Marzec A., *Sport w resocjalizacji nieletnich*, Akademia im. Jana Długosza, Częstochowa 2008.
7. Lipoński W., *Encyklopedia sportów świata*, Oficyna Wydawnicza Atena, Poznań 2001.
8. Osiński W., *Teoria wychowania fizycznego*, AWF Poznań, 2011.
9. Paczyńska-Jędrycka M., *Wychowanie do aktywności fizycznej, jako jedna z funkcji zakładu poprawczego*, w: *Wybrane zagadnienia profilaktyki, resocjalizacji i readaptacji społecznej w kontekście >>pedagogiki nadziei<<*”, red. nauk. S. Dec, P. Frąckowiak, M. Szykut, Wielkopolska Wyższa Szkoła Społeczno-Ekonomiczna, Środa Wielkopolska 2013, s. 274-284.
10. Paczyńska-Jędrycka M., Frąckowiak P., Łubkowska W., *Leisure Time animation in the context of rehabilitation of juveniles in youth detention centres/correctional facilities*, „Central European Journal of Sport Sciences and Medicine”, 2014; nr 8 (4), s. 115-122.
11. Pourcelot Ch., (przekład Musiał Ł.), *100% Cross-Trening ćwiczenia, program treningowy, metodologia* (tytuł oryginału: 100% Cross-Trening-Guide des mouvements, planification, méthodologie), Wydawnictwo JK, Łódź 2015.
12. Sas-Nowosielski K., *O możliwościach wykorzystania kultury fizycznej w resocjalizacji nieletnich*, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej TWP, Warszawa 2002.

13. Siwiński W, *Pedagogika kultury fizycznej w zarysie*, AWF Poznań, 2000.
14. Siwiński W., *Empiryczne badania społeczne w dziedzinie turystyki i rekreacji*, PSNARiT Poznań 2006, s. 45-50.
15. Szecówka A., *Zachowania dewiacyjne uczniów a możliwości diagnostyczno-terapeutyczne nauczyciela wychowania fizycznego*, w: *Wychowanie fizyczne w dobie reformy edukacji*, red. W. Osiński, J. Pośpiech, A. Szecówka, alfa 2, Wrocław 1999, s. 126-128
16. Szecówka A., *Resocjalizacja tom 1*, w: *Resocjalizacja w ujęciu pedagogicznym, Kształcenie resocjalizujące*, red. B. Urban, J. M. Stanik, Pedagogium Wyższa Szkoła Pedagogiki Resocjalizacyjnej, Wydawnictwa Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 254-261
17. Szymczak M., *Słownik języka polskiego, tom drugi L-P*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1988.

Akty prawne

1. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych, Dz.U. 2012 poz. 204.
2. Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich, Dz.U. 2001 nr 124 poz. 1359 ze zm.
3. Ustawa o postępowaniu dla nieletnich, Dz. U. z 2014 r. poz. 382, z 2015 r. poz. 1418, 1707.
4. Ustawa z dnia 25 czerwca 2010 r. o sporcie, Dz. U. 2010 nr 127 poz. 857.
5. Ustawa o systemie oświaty, (Dz. U. z 2015 r. poz. 2156, z 2016 r. poz. 35, 64, 195, 668).
6. Statystyki wewnętrzne Departamentu Spraw Rodzinnych Nieletnich Ministerstwa Sprawiedliwości.

Netografia

1. Samborska A., *Badminton – przepisy, technika i metodyka*: http://wychowaniefizyczne.pl/userfiles/_download/met_agabadmi.pdf, stan z dnia 28.09.2016 r.
2. <http://popolsku.nl/blog/2013/02/17/speedminton-spektakularny-wariant-badmintona/>, stan z dnia 28.09.2016 r.
3. http://wformie24.poradnikzdrowie.pl/zajecia-i-treningi/trx-co-jest-na-czym-polega-trening-z-tasmami-trx_42545.html, stan z dnia 28.09.2016 r.